

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 14 juni 2024

Mål nr
T 2760-23

PARTER

Klagande

TR

Ombud: Advokat MC och juristen FC

Motpart

Nässjö kommun, 212000-0548

571 80 Nässjö

Ombud: Advokat EN

SAKEN

Skadestånd

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Göta hovrätts dom 2023-03-17 i mål T 2839-22

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

Det ankommer på tingsrätten att i samband med målets slutliga avgörande pröva frågan om rättegångskostnader även i Högsta domstolen.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

TR har yrkat att Högsta domstolen ska förklara att hennes skadeståndsanspråk mot Nässjö kommun inte är preskriberat.

Nässjö kommun har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

Parterna har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL

Bakgrund

1. Under åren 1972–1974 var TR fosterhemsplacerad. I december 2021 väckte hon talan mot Nässjö kommun i anledning av placeringen, bl.a. för sexuella övergrepp som ska ha förekommit i fosterhemmet under den tiden.
2. I rättegången vid tingsrätten yrkar TR att kommunen ska betala 300 000 kr i ideellt skadestånd till henne. Som grund för sin talan åberopar hon att kommunen har försummat sitt tillsynsansvar enligt 1960 års barnavårdslag och därigenom kränkt hennes rättigheter enligt Europakonventionens artikel 3 om omänsklig behandling och artikel 8 om respekt för familjelivet. Hon hänvisar till det allmännas ansvar för fel eller försummelse i nuvarande 3 kap. 2 § skadeståndslagen, till bestämmelserna om s.k. konventionsskadestånd i 3 kap. 4 § och till rättspraxis och allmänna principer om skadeståndsansvar vid överträdelse av konventionen. I sistnämnda avseende hänför hon sig till den rättspraxis om rätt till skadestånd

direkt på grund av konventionen som, utan uttryckligt lagstöd, har utvecklats av Högsta domstolen i ett antal avgöranden med början 2005.

3. Sedan kommunen invänt att TRs fordran på skadestånd är preskriberad, beslutade tingsrätten att avgöra den frågan genom mellandom. Tingsrätten gjorde bedömningen att anspråket är preskriberat. Hovrätten har kommit till samma slutsats.

Allmänt om preskription och Europakonventionen

4. Enligt 2 § första stycket preskriptionslagen (1981:130) preskriberas en fordran tio år efter dess tillkomst, om inte preskriptionen avbryts dessförinnan. Preskriptionen innebär att borgenären förlorar rätten att kräva ut sin fordran.

5. Målet väcker särskilt frågan hur en tillämpning av preskriptionslagen i detta fall förhåller sig till Europakonventionen.

6. I artikel 6.1 i konventionen föreskrivs en rätt till domstolsprövning, men som Europadomstolen har konstaterat är den rätten inte absolut. En åtgärd som innebär en begränsning, t.ex. preskription, kan vara acceptabel och rymmas inom konventionsstatens bedömningsmarginal under förutsättning att den har ett legitimt ändamål och att det råder proportion mellan ändamålet och åtgärden. Som ändamål för preskription brukar hänvisas till sådant som intresset av förutsebarhet och möjligheten till ett godtagbart rättsligt förfarande, t.ex. rörande bevissäkring. Enligt Europadomstolen är bedömningsmarginalen betydande när det gäller preskriptionstidens utgångspunkt och längd.¹

¹ Se t.ex. *Stubbings and Others v. the United Kingdom*, 22 October 1996, §§ 50 och 54–57, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-IV.

7. Preskription kan även innebära att rätten till ett effektivt rättsmedel i artikel 13 kränks. I det sammanhanget har Europadomstolen framhållit att nationella preskriptionsregler inte får tillämpas på ett ”överdrivet formalistiskt” sätt.²

8. Vid bedömningen har det i Europadomstolen fått betydelse i vad mån den enskilde haft en reell möjlighet att hävda sin fordran i tid, även om det är svårt att av hittillsvarande rättspraxis utläsa en allmänt tillämplig princip om detta.³ Det kan också noteras att en del av Europadomstolens avgöranden visserligen gäller nationella tidsregler av mera processuellt slag som helt hindrat en domstolsprövning, men de principer som domstolen lagt fast måste anses spela roll även för en materiellt inriktad preskriptionslagstiftning som den svenska.

Preskription och skadestånd vid fel eller försummelse

9. I fråga om ideellt skadestånd på grund av fel eller försummelse vid myndighetsutövning börjar preskriptionstiden normalt löpa när den skadegörande handlingen företas eller underlåtenheten sker. I den utsträckning som TR kan göra gällande en fordran på grund av fel eller försummelse från kommunens sida under fosterhemsplaceringen 1972–1974 är den därmed preskriberad enligt preskriptionslagen. Det står klart att en sådan tillämpning av lagstiftningen är förenlig med de krav som Europakonventionen ställer.

² Se t.ex. *Loste v. France*, no. 59227/12, § 75, 3 November 2022.

³ Se t.ex. *Stagno v. Belgium*, no. 1062/07, § 33, 7 July 2009, *Eşim v. Turkey*, no. 59601/09, §§ 25 och 26, 17 September 2013 och *Howald Moor and Others v. Switzerland*, nos. 52067/10 and 41072/11, §§ 77–79, 11 March 2014.

Preskription och skadestånd på grund av Europakonventionen

10. I 3 kap. 4 § skadeståndslagen föreskrivs en rätt för den enskilde att få ersättning av det allmänna för ideell skada vid överträdelse av Europakonventionen. Denna lagstadgade rätt till konventionsskadestånd trädde i kraft den 1 april 2018 och gäller bara för överträdelser som inträffar efter ikraftträdandet.

11. Som angetts i det föregående (p. 2) har det emellertid också i rättstillämpningen sedan 2005 utvecklats en rätt till ideellt skadestånd vid överträdelse av konventionen, en rätt som alltså föreligger utan uttryckligt lagstöd och som gäller oavsett den tidsmässiga begränsningen av det lagstadgade konventionsskadeståndet (jfr prop. 2017/18:7 s. 52; se en rad rättsfall, bl.a. ”Finanschefen på ICS” NJA 2005 s. 462 och ”Kommunens olaga frihetsberövande” NJA 2009 s. 463). Denna rätt till ersättning har sin grund i den skyldighet som Sverige har enligt artikel 13 att tillhandahålla ett effektivt rättsmedel för att förebygga eller kompensera kränkningar.

12. De i målet påstådda överträdelserna av konventionen ska ha skett för många år sedan, i mitten av sjuttioalet. Det ligger dock i prejudikatbildningens natur att ny rättspraxis kan få betydelse inte bara för framtiden utan också för sådant som har inträffat tidigare, oavsett om rättsläget vid den tiden uppfattades på ett annat sätt eller framstod som oklart. Inte heller det förhållandet att konventionen blev svensk lag 1995, alltså 20 år efter fosterhemsplaceringen, kan påverka bedömningen av om en fordran, som stödjer sig på den rätt till skadestånd som sedan kom att utvecklas i rättspraxis, är preskriberad.

13. Frågan blir då från vilken dag som preskriptionstiden för skadeståndsfordringen ska börja löpa i en situation som den i målet, där rättsläget genom domstolspraxis successivt har utvecklats och förtydligats i efterhand. Med tanke på vad som vid den aktuella tiden var den allmänt

vedertagna rättsuppfattningen, nämligen att det saknades möjlighet att kräva ersättning direkt på grund av konventionen, är det knappast godtagbart att låta preskriptionstiden börja löpa redan när den påstådda kränkningen skedde, dvs. i princip vid slutet av fosterhemsplaceringen 1974. En sådan tillämpning kan ifrågasättas i ett konventionsperspektiv. I stället får en annan utgångspunkt sökas.

14. Det kan konstateras att den rätt till konventionsskadestånd som utvecklats i rättspraxis har motiverats just av nödvändigheten att för svensk del uppfylla det krav som artikel 13 ställer på tillgång till ett effektivt nationellt rättsmedel. Av artikeln följer att det ska finnas ett rättsmedel som är tillgängligt och praktiskt möjligt att använda för den enskilde och som anses ge reella möjligheter till prövning. Med anledning av den svenska rättsutvecklingen har Europadomstolen slagit fast att det sedan början av december 2009 funnits en generellt tillämplig princip i svensk rätt om att skadestånd kan dömas ut för konventionsöverträdelse. Enligt Europadomstolen ska den tidpunkten – den 3 december 2009 – därför vara avgörande vid bedömningen av om det i svensk rätt finns ett effektivt rättsmedel enligt artikel 13.⁴

15. Det synes därmed följdriktigt att låta den angivna dagen också bilda utgångspunkt för preskriptionstiden när en fordran grundas på en tidigare överträdelse av konventionen. Den tidpunkt som Europadomstolen har utgått från vid sin bedömning av den enskildes rättigheter enligt Europakonventionen bör alltså vara vägledande, även om tidpunkten i detta fall knutits till ett avgörande (NJA 2009 N 70) där Högsta domstolen kan sägas enbart bekräfta rättsliga ställningstaganden som legat till grund för

⁴ Se *Eskilsson v. Sweden*, no. 14628/08, 24 January 2012, *Eriksson v. Sweden*, no. 60437/08, 12 April 2012, §§ 33 och 50 och *Ruminski v. Sweden*, no. 10404/10, 21 May 2013, §§ 36, 37, 42 och 44.

tidigare avgöranden. Detta är även bäst förenligt med tanken att en preskriptionsregel i fall av detta slag bör tillämpas så att den enskilde ges en rättsligt sett reell möjlighet att kräva ut sin fordran.

16. Mot bakgrund av att Europadomstolen så tydligt har pekat ut en bestämd tidpunkt då en enskild har möjlighet att hävda sin rätt väcker det inte heller några principiella betänkligheter att knyta preskriptionstiden till utvecklingen av rättspraxis (jfr ”Medborgarskapet II” NJA 2018 s. 103 p. 19).

17. Den fordran som TR skulle kunna göra gällande på grund av rättspraxis om skadestånd vid överträdelse av konventionen preskriberas alltså tio år efter den 3 december 2009. Eftersom preskriptionsavbrott inte har skett och talan väckts först i december 2021, är fordringen preskriberad och kan inte längre krävas ut.

Slutsats

18. Slutsatsen är därmed att hovrättens domslut ska fastställas.

I avgörandet har deltagit justitieråden Gudmund Toijer, Svante O. Johansson, Dag Mattsson (referent), Malin Bonthron och Johan Danelius Föredragande har varit justitiesekreteraren Caroline Smith